

quaderns

UNA MIRADA A LA POBRESA
(Curs que hi veuen...
i actuen en conseqüència)

www.fespinal.com

167

Càritas Diocesana de Barcelona i
Cristianisme i Justícia

UNA MIRADA A LA POBRESA
(CORS QUE HI VEUEN... I ACTUEN EN CONSEQÜÈNCIA)

Càritas Diocesana de Barcelona
i
Cristianisme i Justícia

PRESENTACIÓ	3
1. LA MIRADA DE CÀRITAS VERS ELS QUI PATEIXEN LA POBRESA	5
1. Viure en un context de “crisi permanent”	5
2. Persones pobres en un món ric	6
3. La població atesa per Càritas	9
4. El dia després: propostes per a una nova societat	12
2. UNA MIRADA ESPIRITUAL (JESÚS RENAU, S.J.)	19
1. Les persones: les que pateixen, les que ajuden, les que no volen mirar	19
2. Les estructures: les injustes i de pecat i les alliberadores	24
3. La lectura espiritual de tot plegat i la pregunta de Jesús	26
NOTES	29
QÜESTIONS PER A LA REFLEXIÓ	30

Càritas Diocesana de Barcelona: Equip de redacció (Mercè Darnell, Juana Martín, Imma Mata, Marta Plujà, Jordi Roglà, Anna Roig i Montse Sintas).

Cristianisme i Justícia: Jesús Renau, sj.

Amb el suport de l'Ajuntament de Barcelona - Àrea d'Acció Social i Ciutadania

INTERNET: www.fespinal.com • Dibuix de la portada: Roger Torres i Aguiló • Imprès en paper i cartulina ecològics • Edita CRISTIANISME I JUSTÍCIA • R. de Llúria, 13 - 08010 Barcelona • tel: 93 317 23 38 • fax: 93 317 10 94 • info@fespinal.com • Imprimeix: Edicions Rondas S.L. • ISSN: 0214-6509 • ISBN: 84-9730-238-9 • Dipòsit legal: B-8.896-2010 • Abril, 2010.

La Fundació Lluís Espinal li comunica que les seves dades procedeixen del nostre arxiu històric pertanyent al nostre fitxer de nom BDGACIJ inscrit amb el còdi 2061280639. Per exercitar els drets d'accés, rectificació cancel·lació i oposició poden dirigir-se al carrer Roger de Llúria, 13 de Barcelona.

Vull agrair, en nom de Càritas i de les persones que atenem, l'oportunitat d'escriure en aquesta col·lecció de Cristianisme i Justícia.

Abans de res, m'agradaria explicar d'on sorgeix el contingut d'aquest Quadern que teniu a les mans.

El mes de setembre del 2009 em van convidar, com a director de Càritas, a explicar al Senat, a la *Comisión especial de estudio sobre nuevas formas de exclusión social como consecuencia del fuerte incremento del desempleo*, quins eren els nous rostres de la pobresa arran de la crisi i a fer propostes concretes de superació del moment actual.

Uns mesos abans havia tingut una intervenció semblant al Parlament de Catalunya. En aquest cas –era l'any 2008– al final de la compareixença un diputat em va plantejar la pregunta de si el que jo veia era una crisi econòmica o no. Li vaig contestar: «No sé si hi ha crisi o si hi ha desacceleració, no ho sé; el que sé és que durant moltíssims anys no havíem vist patir tant a tantes persones, tantes famílies com les que veiem des de fa més d'un any».

El nostre compromís, abans i ara, passa també per informar la societat, sensibilitzar la comunitat cristiana i, quan cal, fer una denúncia social rigorosa amb el màxim respecte per a les persones, d'aquestes realitats –sovint amagades– que descobrim en la nostra acció diària. Altres realitats i tragèdies més llunyanes geogràficament, el dolor d'Haití, de Xile i tants d'altres, ens colpeixen i, alhora, ens mouen a seguir.

Tot l'equip de redacció de Càritas (Mercè Darnell, Juana Martín, Imma Mata, Marta Plujà, Anna Roig i Montse Sintas) agraeix a Jesús Renau la seva mirada espiritual, un autèntic regal que en els moments actuals esdevé un important aliment per a l'esperit.

Confio que en aquest Quadern hi trobeu algunes claus per a apropar-vos a aquestes realitats, tan diferents com complementàries.

Jordi Roglà de Leuw
Director de Càritas Diocesana de Barcelona

1. LA MIRADA DE CÀRITAS VERS ELS QUI PATEIXEN LA POBRESA

L'amor de Déu ens convida a sortir d'allò que és limitat i no definitiu, ens dóna valor per a treballar i seguir a la recerca del bé de tothom, fins i tot quan no es faci immediatament, fins quan allò que aconseguim, nosaltres o les autoritats polítiques i els agents econòmics, sigui sempre menys del que esperàvem.

(*Spe Salvi*, BENET XVI, 2007)

El 2009 va ser un any en què s'incrementaren les demandes d'atenció, i això ho van notar totes les entitats que treballen en intervenció social.

1. VIURE EN UN CONTEXT DE CRISI PERMANENT

1.1. Aquests fangs...

Prement com a exemple les dades presentades per Càritas, entitat present en una àrea metropolitana de prop de cinc milions d'habitants, ens trobem amb aquestes tres remarques, que segurament podrien fer-se extensives a altres punts de l'estat:

Primera: durant l'any 2009 aquesta entitat va atendre prop de 51.000 persones, el doble de les ateses el 2007.

Segona: el mateix va passar amb les ajudes econòmiques a persones i fa-

mílies. En aquest cas, Càritas també les hagué de duplicar.

Tercera: moltes persones no han pogut plantar cara a la crisi. A més, hi ha un bon percentatge que no és atès pels serveis socials de les administracions, bé perquè les cites s'estan donant fins amb tres mesos de termini, bé per tractar-se de persones immigrades en situació irregular. Cal preguntar-se per quina raó els serveis socials de les administracions molt sovint han de deixar d'atendre aquestes persones, quan, tot i que no estiguin en situació regu-

lar, estan pagant impostos d'una manera indirecta.

1.2. ...vénen d'aquella pols

El fort impacte de la crisi descrita no s'entén sense una altra dada: la persistència d'una taxa de pobresa molt alta, situada entre el 18 i el 20% de la població espanyola, durant els catorze anys ininterromputs de bonança i de creixement econòmic. Si es posa només l'accent en la crisi, s'oblida que en els anys de prosperitat es van continuar incrementant les desigualtats entre el 80% de la població més benestant i el 20% que viu sota el llindar de la pobresa.

Aquest 20% és format per un col·lectiu de persones pobres en situació crònica i per un altre que fluctua en funció de diferents conjuntures personals (són el que anomenem “pobres d'anada i tornada”). En total, i segons el darrer

estudi de FOESSA-Càritas¹, gairebé la meitat de la població espanyola (un 44%) ha patit en un moment o altre, durant els set anys analitzats (recordem que eren anys “bons”, abans de la crisi!), un episodi de pobresa.

Això ens sembla remarcable perquè, lògicament, no és el mateix afrontar una època de crisi quan l'etapa d'expansió econòmica s'ha aprofitat per a millorar la situació de les persones pobres, que fer-ho quan en quaranta o cinquanta anys no s'ha estat capaç de reduir els índexs de pobresa i exclusió social. No és que no s'hagi fet res; efectivament s'han fet coses i bones. El que lamentem i patim ara és que no s'han aprofitat els catorze anys de vaques grasses per a equiparar els nivells de protecció social espanyols als que tenen altres països europeus del nostre entorn. Ara la crisi passa factura en forma de sofriment de moltes persones i famílies.

2. PERSONES POBRES EN UN MÓN RIC

Pel que fa als *nous col·lectius* que moltes institucions socials estan atenent, ens cenyirem a quatre: els nous pobres, els pobres d'anada i tornada, els treballadors pobres i els estrangers en situació de desregularització.

2.1. Les noves persones pobres

Els nous pobres són persones a les quals fa cinc o sis anys els anaven bé les co-

ses, però ara, un o els dos sustentadors s'han quedat a l'atur, i això ha provocat que no hagin pogut afrontar els imprevistos. Malauradament, la cultura del mínim esforç ha estat massa estesa. Així, moltes vegades no feia falta estudiar per a trobar feina i no calia estalviar per a accedir als béns de consum, ja que tot es podia finançar. D'aquesta manera, hem construït el nostre present sobre la base del deute. I en època de crisi ai-

xò ha provocat encara més vulnerabilitat.

Entre aquests nous pobres distingim dos grups:

En primer lloc, els treballadors per compte aliè, com, per exemple, famílies formades per un matrimoni amb dos o tres fills, en què pare i mare treballaven: ell ho feia en el sector de la construcció i ella, en el servei domèstic. Primer és ell qui es queda sense feina i després ella, sobretot després de l'estiu del 2008. Aquest és el cas de tantes persones amb ingressos d'entre 1.500 i 1.800 euros mensuals que han de demanar aliments per a poder fer front als pagaments mensuals de la hipoteca. No estan en situació de pobresa, però sí en una situació de risc si no resolen aviat els seus problemes hipotecaris.

En segon lloc hi ha els autònoms. Només citarem un exemple com tant d'altres que podríem posar:

Fa cosa d'unes setmanes, sortint de les oficines de Càritas a Barcelona, a última hora de la tarda, en el moment d'obrir la porta, va sonar el timbre. Era una parella formada per una dona d'ètnia gitana i un *paio*; ell, resignat; ella, desolada. Plorant. Ell va dir: «Fa quatre dies que estem sense menjar. Ajudin-nos, si els plau; donin-nos un cop de mà». Se'ls va acompanyar a buscar una pensió. Mentre anaven caminant, van deixar de parlar del problema —és el que sol passar— per a passar a parlar de les causes de la seva situació. Es tractava d'una parella de Saragossa que regentava un bar. Tots dos eren autònoms i van cotitzar com a tals durant vuit anys. El 2007 la situació va

anar empitjorant progressivament. El 2009 no van poder afrontar les despeses fixes del bar ni les del lloguer de l'habitatge. Van dir que l'única cosa que volien era treballar. «Només volem treballar», anaven repetint. Després de mesos d'infel·luciosa recerca de treball a Saragossa, van decidir anar a treballar a la verema i es traslladaren a la zona del Penedès. Després de dies de caminar de població en població, l'única cosa que els oferiren els serveis socials de diverses poblacions fou un bitllet de tren a Barcelona i un entrepà. A la fi, sí, van venir a Barcelona sense treballar a la verema. A Barcelona han anat d'un servei social a un altre i sempre passa el mateix, segons ella: «No estem empadronats i no ens poden atendre».

2.2. Pobres d'anada i tornada

El segon col·lectiu és el que denominem com a “pobres d'anada i tornada”. Moltes persones que eren ateses socialment fa uns quants anys van sortir de l'exclusió. Algunes vegades ho van fer sense acabar el procés d'acompanyament que se'ls oferia. Havien aconseguit un treball, un treball precari, però al cap i a la fi un treball.

És el cas d'una persona en situació de sense llar que va expressar a qui l'atenia:

Encara que no us ho cregueu, jo d'aquesta me'n sortiré. Sí, sí, no em mireu així, perquè aquí, en el centre de dia, no som tots iguals. Alguns d'ells —assenyalava alguns dels seus companys— no se'n sortiran mai; fins i tot

a algun ja li pot anar bé així. Però a mi, no. A mi doneu-me una feina, del que sigui, i ja no em veureu més per aquí».

I així va ser. En la següent visita al centre, en preguntar per ell, ja no hi era perquè havia aconseguit un treball “del que sigui”.

Ara, però, aquestes feines són molt més difícils de trobar. Per això hi ha moltes persones que tornen a demanar ajuda per a cobrir necessitats bàsiques, encara que les persones pobres són les primeres a qui no els agrada demanar ajuda –i menys subsidis– ni col·lapsar els serveis socials.

Un petit aclariment que convé fer quan es parla de les necessitats econòmiques i dels ajuts a les persones: des de Càritas i des de moltes altres entitats semblants considerem que la beneficència per la beneficència, tal com es mantén sovint, crea dependència i resulta tremendament humiliant per a la persona. En canvi, la idea de ‘beneficència’ que volem reclamar és la que correspon a la seva etimologia de *bene facere*, que significa “fer justícia”. El que volem fer és *beneficència defensant la justícia social* de les persones empobrides.

2.3. Treballadors pobres

El tercer col·lectiu sobre el qual posem el focus d’atenció és el dels treballadors empobrits.

Les imatges d’un “mercat de mà d’obra” semblaven entre nosaltres una qüestió del passat o de països de l’anomenat tercer món. En efecte, en aquests

països, són milions de persones que ofereixen al millor postor la seva jornada laboral per un o dos dòlars el dia. Són persones que, treballant com ningú, són més pobres que ningú.

Però aquesta ja no és una realitat exclusiva del tercer món. Des de fa un temps atenem aquí a casa nostra persones pobres... que treballen. Les dades corroboren aquesta experiència. Ara que celebrem l’any europeu contra la pobresa i l’exclusió social s’ha reconegut que a Europa 80 milions de persones (prop del 17% de la població) viuen per sota del llindar de la pobresa. Contràriament al que sovint es pensa, no totes són persones en atur: un 8% de les persones que tenen feina tenen uns salaris tan baixos que no els permeten sortir d’aquesta situació de pobresa. És el que alguns autors anomenen “l’americanyització de la pobresa”: persones amb treballs molt precaris i molt senzills, amb sous molt baixos. Aquest no és un col·lectiu nou com a tal, però, malauradament, és un col·lectiu en creixement.

A part de tot això podem afirmar que darrerament sembla notar-se una translació en el conjunt de la pobresa: augmenta el col·lectiu que viu en pobresa severa, en detriment del que estava en pobresa moderada.

2.4. Població estrangera en situació de desregularització

El quart grup és el que anomenem de desregularització. Ens referim a persones amb autorització de residència i treball que, en quedar-se sense ocupació, no poden renovar l’autorització i, per tant, passen de nou a una situació admi-

nistrativa irregular. També hi ha persones en situació irregular des de fa tres o quatre anys que no troben feina i, en conseqüència, com que no disposen d'una oferta d'ocupació en ferm, no poden tramitar l'arrelament. En aquest grup s'hi ha d'incloure tant joves que han arribat com a conseqüència d'un reagrupament familiar, com persones que, duent tres anys o més al país, inicien l'itinerari per a obtenir el permís de residència.

Aturem-nos un moment en aquest punt. Per què anomenem les persones «immigrants» si al llarg de la història en tot el món hi ha hagut permanentment moviments continus de civilitzacions?

Quan la societat o els mitjans de comunicació parlen dels immigrants sovint oblidem l'època en què nosaltres ho vam ser. No ens deu passar com a aquell ministre suís, que durant els anys en què Espanya era un país generador d'emigració va dir: «Necessitàvem mà d'obra i ens han arribat persones!»? És que, si ja no són útils com a mà d'obra, l'alter-

nativa que tenim és dir: «fora estrangers»?

Ben segur que tenim el perfil d'immigrants que, entre cometes, “necessitàvem”: personal per ocupar llocs de treball de baixa qualificació i barats en sectors com la construcció i el turisme. Han vingut els immigrants que els sectors requerien. En canvi, no han vingut, per exemple, tècnics d'Àsia, que sí que han anat a països d'Amèrica. I no han vingut perquè aquí no teníem definides altres línies d'activitat econòmica. Nosaltres hem basat el nostre creixement en feines i activitats de baix valor afegit: la construcció i el turisme.

Hi ha molts ciutadans dels mateixos països als quals pertanyen els nostres immigrants que van anar a altres llocs on incentivaven bé els tècnics, els informàtics i altres col·lectius.

Potser ja seria hora de dedicar esforços a aprofitar el potencial d'aquestes persones nouvingudes, moltes d'elles amb més capacitats i recursos dels que nosaltres els hem reconegut.

3. LA POBLACIÓ ATESA PER CÀRITAS

Fins ara hem intentat descriure com són els nous perfils de pobresa, aquells més íntimament relacionats amb una situació de crisi que afecta transversalment –per bé que no amb la mateixa força– moltes capes de la nostra societat.

En aquest apartat, intentarem fer un retrat més general d'aquelles persones

que recorren a l'ajuda de Càritas per a poder tirar endavant.

De manera sintètica, podem imaginar un retrat robot de tants casos semblants, que podria ser aquest:

Una dona, estrangera, que es fa càrrec tota sola d'un o dos fills menors,

que viu en una habitació rellogada, que no té ingressos perquè la seva situació administrativa és irregular, i que ha de rebre ajuda per a poder pagar l'habitació, per a aliments i per a poder portar els fills a la llar infantil.

Aquest és el retrat robot d'una realitat molt més complexa, evidentment, però que compendia les conseqüències –totes– de viure en un context com el que hem descrit en començar. Però hi ha altres perfils de pobresa:

– Infants que es passen moltes hores sols a casa i als quals es demanen responsabilitats adultes. En les situacions de relloguer, molts d'aquests infants passen hores en companyia de gent desconeguda i rondant pel carrer sense control.

– Persones immigrades que, pel fet de no tenir la situació legal resolta, no poden treballar amb contracte i es veuen obligades a buscar *feines diverses* en el mercat negre de treball. Feines temporals, mal pagades i, a vegades, patint abusos dels contractants, que no els paguen o els amenacen amb falses denúncies.

– Les famílies que viuen rellogades perquè no tenen prou ingressos per a pagar un lloguer a preu de mercat, però que es troben pagant preus abusius per una habitació inhabitable i, a vegades, sense dret a cuina, amb el bany a hores restringides i sense poder rentar la roba ni treure les pertinences de la maleta.

– Dones estrangeres que han de buscar feina perquè el marit s'ha quedat a l'atur, amb el conflicte que això suposa a causa del canvi de rols en l'àmbit familiar i de convivència.

– Les persones amb problemes de salut mental: depressió, angoixa, ansietat... provocats per la pressió de viure en condicions sovint infrahumanes.

– Per descomptat, hi ha també les persones grans amb dependència social: persones soles, aïllades, sense família o amb poca relació familiar, amb ingressos insuficients i, a vegades, amb problemes de salut mental.

– Com ja hem comentat, ens trobem amb moltes famílies que fa temps havien atès i que havien remuntat, però que ara, amb la crisi, han hagut de tornar a demanar ajuda. I famílies que no havien necessitat mai ajuda, però que ara s'han vist obligades a trucar a la porta d'entitats socials o dels Serveis Socials públics per a poder cobrir les necessitats bàsiques.

Malgrat l'aparent fredor de les xifres, voldríem indicar, amb més detall quines són les persones ateses per Càritas de Barcelona en el darrer any 2009. Així ens podrem fer càrrec de la població que està patint més cruament la crisi:

– Hi ha un 53% de dones enfront d'un 47% d'homes.

– Per edats, només el 3% són grans; el 41% són adultes, el 20% són joves i el 36%, menors.

– Pel que fa al tipus de família, el 36% són parelles amb fills, el 34% persones que viuen soles i el 15% són famílies monoparentals.

– En la tinença de l'habitatge, el lloguer (el 35% dels casos) i el relloguer (el 34%) són gairebé paritaris; la propietat suposa el 13%. Cal destacar que una mica més del 12% no té un lloc on viure.

– Dels que viuen rellogats, el 35% són parelles sense fills, malgrat que el 21% viu rellogat tenint fills. D'altra banda, quasi el 57% viu en una habitació compartint pis amb persones amb les quals no té cap vincle familiar, per bé que el 20% comparteix l'habitatge amb altres familiars.

– Si tenim en compte on han nascut: el 31% a Espanya, el 29% a Amèrica Central i del Sud, i el 26% al Marroc, majoritàriament.

– La situació documental d'aquestes persones és irregular en el 26% dels casos, sobretot en les d'origen llatinoamericà i de l'Àfrica subsahariana. Un altre 25% té DNI o pertany a la UE. El 22% té autorització de residència i de treball, mentre que el 14% només té autorització de residència, principalment perquè han arribat al nostre país a través d'un reagrupament familiar (i aquest impedeix la possibilitat de treballar).

– Pel que fa al treball, el 33% està a l'atur, el 23% busca feina, tot i estar irregular, el 10% declara estar ocupat en feines no regularitzades i només l'11% té feina amb contracte.

– Així, s'entén com el 47% de les persones ateses no té una font d'ingres-

sos. Poc més del 12% té ingressos procedents del treball regularitzat i un 12% rep ingressos treballant en l'economia submergida.

Aquesta radiografia marca clarament el tipus d'ajudes que es demanen a Càritas i que es gestionen a través del Servei d'Ajudes Econòmiques. També hi ha persones que utilitzen els recursos residencials, participen en projectes maternoinfantils o gaudeixen de suport psicològic, per dir alguns exemples. Només es reben ajudes directes, que es fan en metàl·lic, per mitjà d'un informe social.

Hem de dir també que el 56% de les ajudes econòmiques donades serveix per a cobrir necessitats relacionades amb l'habitatge, sobretot al pagament d'habitacions rellogades (68%) i de lloguers (15%). Els altres dos capítols més importants d'ajuts econòmics han estat el d'aliments i els relacionats amb la infància, principalment per a pagar escoles bressol i menjadors escolars. Aquests darrers conceptes es repeteixen any rere any, però aquest any n'han augmentat les quantitats totals, és a dir, el nombre de persones que els han necessitat.

4. EL DIA DESPRÉS: PROPOSTES PER A UNA NOVA SOCIETAT

Entrem ja en el capítol de propostes. Ens referirem aquí a vuit grups de propostes:

4.1. Una alternativa al PIB

La primera proposta no redundarà de forma immediata en benefici de les persones que ara pateixen més la crisi, però ens ajudarà a tots a gestionar millor les polítiques socials.

Seria necessari determinar un indicador nou, addicional al PIB: el del benestar de la persona o del desenvolupament social. Valem pel que som i no pels béns que tenim i, com diu l'informe FO-ESSA de Càritas, cal un indicador mixt que inclogui, entre altres coses, la participació en l'ocupació, en el producte social i una participació política en els drets socials: habitatge, educació, salut i relacions socials. Prendre només com a indicador el PIB porta a contradiccions com les que comentàvem al principi: el creixement pot induir a una visió equivocada de la realitat que no reculli un augment de les desigualtats i de les persones en risc de pobresa. Malauradament, tot i la insistència en el canvi de model després d'una crisi com la que estem vivint, a l'hora de mesurar la salut econòmica del país es continua prenent com a indicador només el PIB.

4.2. Sostenibilitat

La segona proposta preveu mesures per a arribar a una societat molt més cohe-

sionada i sostenible. Per això caldria fer especial atenció a:

4.2.1. Educació i igualtat d'oportunitats

Amb la crisi, s'ha vist la necessitat de disposar d'un sistema educatiu de qualitat i que ofereixi les mateixes oportunitats a tots i totes. El que passa ara és que moltes persones parteixen des de situacions molt desiguals.

A més, necessitem un sistema educatiu que no variï substancialment segons el partit polític que governi. Parafraçant l'economista romanès Georgescu-Roegen², hauríem de mirar de no augmentar el nostre grau d'entropia, entesa com a força disposada sempre a impossibilitar el canvi. És fonamental recordar que males polítiques educatives no faran sinó augmentar el nombre de pobres en les properes generacions.

Voldríem posar un èmfasi especial en l'educació de zero a tres anys. Tenim la ferma convicció que aquesta etapa, avui encara no recollida en l'educació obligatòria, és clau per al desenvolupament de l'infant. En aquesta mateixa línia va «L'informe de la inclusió social a Espanya 2009», elaborat per l'Observatori de la inclusió social de Caixa Catalunya, i que ha conclòs el següent:

La baixa participació relativa d'infants d'un i dos anys procedents de famílies amb pocs recursos educa-

tius en l'educació preescolar priva aquests menors d'oportunitats de desenvolupar competències i capacitats cognitives crucials per a situar-los en peu d'igualtat amb altres menors al començament de l'etapa obligatòria.

I també ho hem constatat, per exemple, en els espais de suport maternoinfantil que Càritas fa anys té en funcionament. En ells diàriament mares joves amb els seus fills de fins a tres anys aprenen a viure amb joia la seva maternitat. Reben informació, orientació, se les escolta i acull plenament, tenint en compte que moltes estan soles o no tenen referents. Convindria, doncs, posar especial atenció a l'educació en aquests primers anys de vida.

En aquest punt algú pot preguntar-se, i amb raó, quina relació té això amb la sostenibilitat. En efecte, hem vinculat aquest concepte exclusivament al vessant mediambiental. Però creiem que la "sostenibilitat" no es pot referir només al medi ambient, sinó prioritàriament a les persones.

Quan parlem de sostenibilitat de les persones en l'àmbit de la pobresa, estem dient que no podem deixar als nostres fills i néts uns índexs de pobresa infantil tan elevats, que els obligui d'aquí uns anys, ja d'adults a continuar atenent les mateixes persones. És a aquesta prevenció a llarg termini el que anomenem "sostenibilitat de les persones".

Les decisions que ara prenguem condicionaran directament la taxa de pobresa que heretaran els nostres fills i néts, i això ens hauria de fer pensar (igual que fem amb l'ecologia) en períodes de temps molt més llargs que no

pas els que es deriven de les conjuntures econòmiques.

4.2.2. Eradicació de la pobresa extrema

En parlar de sostenibilitat, el primer que cal fer en una societat com la nostra és eradicar la pobresa extrema. Hem d'eradicar la pobresa severa del segle XXI a Catalunya i a Espanya. Sí, però com? De l'única manera possible: a través d'un pacte entre tots els partits polítics, destinant en primer lloc dos o tres punts més del PIB a protecció social, passant del 19 o 20% al 22 o 23%. Així ho han fet determinats països europeus, esperonats tant pels objectius que es van marcar a l'Estratègia de Lisboa (2000-2010) com també pels que des de les Nacions Unides es van impulsar per a l'any 2015. De moment, però, l'estat espanyol segueix a la cua de la Unió Europea en protecció social, juntament amb Portugal, Grècia i la majoria de països de l'Europa de l'Est.

4.2.3. Persones grans i pobresa estructural

Aquest problema ha estat denunciat reiteradament per moltes entitats, i entre elles per Càritas, al llarg d'aquests anys. No hauríem d'oblidar la gran quantitat de persones grans i vídues que reben pensions de jubilació o de viduitat per sota del llindar de la pobresa: aproximadament, una de cada dues persones més grans de seixanta-cinc anys que viuen soles o han enviudat. Es tracta de la part inacabada del tercer pilar de l'estat del benestar.

A propòsit d'això podem fer una breu reflexió: si moltes persones vídues

havien estat cotitzant tots els seus impostos de la unitat familiar sota el règim de “ganancials”, és moralment acceptable deixar la persona vídua en condicions de “no ganancials”?

I no oblidem, tampoc, les persones que perceben les anomenades pensions no contributives: algunes de les quals no arriben ni a 320 euros el mes!

Des del nostre punt de vista, la tasca de les persones grans hauria de ser justament reconeguda i retribuïda. Quan els ha arribat l'edat d'una merescuda jubilació, moltes d'elles fan tasques de suport social que, si no es duguessin a terme, agreujarien encara molt més la precarietat social: tenen cura dels néts, acullen a casa seva fills que han retornat per separacions, per situacions d'atur o per pèrdua de l'habitatge per no poder pagar lloguers o hipoteques.

Una altra qüestió relacionada amb la gent gran és el greu dèficit d'equips i serveis destinats a ells (centres de dia, residències, atenció domiciliària...). Els esforços que s'han fet en aquesta direcció, que han estat importants, no han servit per a eixugar el dèficit en una població cada cop més envellida.

4.3. Les famílies al centre de l'acció política

No coincidim tots a reconèixer que hem assistit a una crisi de valors o que, com a mínim, moltes coses les hem fet sense aplicar uns determinats valors? Resulta innegable que la família és la màxima valedora de la transmissió de valors. Això només continuarà sent possible amb polítiques de protecció fami-

liar adequades, i abordant seriosament la qüestió de la conciliació laboral i familiar. També en aquest cas comptem amb exemples de bones pràctiques en països del nostre entorn europeu. Quan aquestes polítiques no es consideren prioritàries, ho pateix tota la societat, i especialment els més joves.

4.4. La hipoteca com a herència

Aquesta història, per desgràcia, no és pas una història aïllada:

Una entitat financera va animar unes persones que van ser ateses a Càritas a comprar un habitatge amb el sou que guanyaven (entre 600 i 800 euros). Ells van dir que no es podien pas comprar un pis. Tot i això, el banc els va indicar que només era qüestió que busquessin algú que els avalés. Ells van insistir que no podien demanar un aval perquè aquells que els podien avalar estaven en la mateixa situació. Aleshores els van donar la solució de presentar avals encreuats. Aquest va ser l'ànim de l'entitat financera. L'última notícia que n'hem tingut és que algun dels “beneficiaris” d'aquella operació d'avals encreuats ha tornat al seu país, havent deixat prèviament les claus del pis al seu ajuntament.

S'ha dit que la crisi l'hem de pagar entre tots, però no podem comportar que les persones més senzilles pateixin tant. És un problema de justícia social i hem de tenir en compte que a moltes d'aquestes persones se les ha animat a creure que podien viure un nivell de vida que no era viable.

No hem posat a disposició de les entitats financeres quantitats ingents de diners? Doncs els serveis jurídics de Càritas no han conegut cap cas que hagi rebut diners de les entitats financeres per a pal·liar la seva situació —i no ens referim a condonar una part de la hipoteca. En tot cas, se'ls ha permès ampliar el termini de vint-i-cinc anys a trenta, o fins i tot fins a quaranta.

En aquest punt ens hem de remetre altra vegada a la sostenibilitat referida a les persones. Què espera a la propera generació sinó una hipoteca com a herència?

4.5. Prioritat: l'ocupació jove

Quant a l'ocupació, creiem necessari augmentar les places de formació professional, incentivar *l'empleador*, reprendre la figura de l'aprenent i definir quina o quines seran les noves activitats econòmiques que substituiran les actuals.

Al principi d'aquest quadern parlàvem del nostre amic que demanava una feina “del que fos”. Aquest amic seria ara més feliç si pogués continuar treballant. I probablement hauria pogut fer-ho si en lloc d'apostar per les activitats econòmiques que teníem, haguéssim complementat les activitats que fèiem amb unes altres de més valor afegit. Com? Apostant per la R+D+I³. Alguns informes sociològics mostren una correlació entre l'aposta per la R+D+I i una major protecció social. Els joves han de ser una prioritat en el camp de l'ocupació: no pot ser que un de cada tres o quatre joves estigui sense feina. De nou tornem a la sostenibilitat, però

no del medi ambient sinó de les persones.

Són necessàries, és clar, les polítiques d'ajudes socials, però des de l'experiència en l'atenció a les persones es veu com és la mateixa persona, amb el suport necessari, la que ha de prendre la iniciativa en el procés de recuperació de la pròpia autonomia, perquè en la vida tots hi hem de posar una mica de la nostra part; si no, no hi ha res que funcioni. Per tant, són necessàries les polítiques socials, però la mateixa quantitat de diners s'hauria de destinar a la inversió, de manera que la despesa social no fos simplement una despesa que actua com un pedaç momentani.

4.6. Atenció a la salut mental

Els problemes de salut mental són una realitat constatada per tots els que treballen en el camp social. En els darrers anys, a més, han augmentat significativament. De vegades es tracta d'una situació crònica que acaba amb la persona al carrer, i altres vegades és el carrer que acaba perjudicant la salut mental de la persona. Aquesta situació comporta conseqüències de tota mena: individuals, com en el cas de l'ansietat, la depressió i les malalties psicossomàtiques; familiars, com l'augment dels conflictes de parella i amb els fills; i socials, perquè podrien arribar a viure conflictes socials i ruptura de la cohesió i la convivència. En el nostre país hi ha un dèficit d'atenció a la salut mental, això provoca que moltes persones que són tractades pels serveis socials ho haurien de ser per institucions sociosanitàries adequades.

4.7. Reforma de la Llei d'Estrangeria

La preocupació per la normativa que ha de regular l'estada de les persones estrangeres al nostre país ve de lluny. Al llarg del procés de Consens Social sobre les Migracions endegat a Catalunya per Càritas i la *Comisión Española de Ayuda al Refugiado* (CEAR), iniciat l'any 2005 –i ja abans, en el document «Un futur per a tothom»–, s'apunten nombrosos canvis que calia introduir en la Llei d'Estrangeria, ja que es considerava que s'hi vulneraven drets fonamentals. Alguns d'aquests canvis es van tenir en consideració i avui ja formen part del cos de l'esmentada llei. Però no tots.

Per això, la Plataforma d'Entitats Cristianes amb els Immigrants, un seguit d'entitats que treballen al costat de les persones immigrades per ajudar-les en la integració a la seva nova societat, van fer públic un manifest en el qual demanaven un canvi significatiu en diversos aspectes de dret bàsic. En efecte, aquesta Plataforma va fer les següents consideracions sobre la Llei d'estrangeria:

– Allargar el període d'internament, tenint en compte que molts centres no compleixen les condicions mínimes d'habitabilitat, només serveix per a allargar el patiment d'aquestes persones.

– No es pot sancionar l'hospitalitat. És cert que amb l'esmena al projecte inicial ja no es penalitzen les entitats i institucions que donen atenció a les persones immigrades, però sí que encara es considera punible la solidaritat individual d'aquelles persones que conviden

un estranger i que, passat el període d'estada regular, segueixen tenint acollit aquest estranger.

– És una llei excessivament restrictiva amb el reagrupament familiar, fins i tot més que el que ens marca la normativa europea, ja que la persona que vulgui portar els seus pares no ho podrà sol·licitar fins després de cinc anys de residència legal a Espanya (la normativa europea estableix un màxim de dos anys). A més, la llei només preveu el reagrupament dels ascendents menors de seixanta-cinc anys per raons humanitàries.

– Els menors no acompanyats se'ls tracta més com a estrangers que com a menors, a qui cal protegir.

– També introdueix la discriminació en l'accés a la formació: només els menors tenen dret a l'educació, tant si estan en situació regularitzada a Espanya com si no, mentre que els majors d'edat només tindran dret a l'educació si estan en situació regular.

– Amb tot plegat, la Llei d'Estrangeria accentua una situació que ja per si mateixa és prou difícil per a totes aquelles persones que ho han hagut de deixar tot per intentar guanyar-se la vida amb dignitat, i les aboca a una pobresa segura.

4.8. Mesures organitzatives

Finalment voldríem proposar una sèrie de mesures organitzatives:

La primera proposta és que hi hagi una millor coordinació entre les administracions. Recordem l'exemple de la parella abans esmentada, que anava d'u-

na administració a una altra, d'una població a una altra i d'una comunitat autònoma a una altra.

La nostra proposta se centra en la coordinació entre administracions per a millorar l'eficiència de les polítiques socials i optimitzar uns recursos que no són precisament sobrers i, lògicament, cercar també la coordinació entre administracions públiques i entitats socials privades. Cal aprofitar les sinergies.

A més, en els serveis socials de les administracions cal la figura del referent i la transversalitat en l'atenció a través d'aquest referent.

I la segona, en la línia de la col·laboració entre entitats i administracions caldria una equiparació de determinades entitats d'acció social amb els centres especials de treball, que tenen unes certes prerrogatives, com estar exempts de la quota empresarial a la Seguretat Social o rebre subvencions per lloc de treball ocupat.

Conclusió

Fins aquí hem vist (potser algunes persones hauran descobert) una realitat colpidora que no sempre percebem en mirar el nostre entorn ni sempre s'ensenya, tan nua, als mitjans de comunicació.

És, però, una realitat que existeix i que no podem obviar. A aquesta situació hi hem arribat partint d'un llarg període de bonança.

I malgrat això, no hem estat capaços de forjar un veritable estat del benestar, una societat integradora, que doni cabuda a tothom en pla d'igualtat.

El benestar construït sobre els paràmetres de la precarietat (laboral, econòmica i social) s'ha demostrat massa feble.

Cal reforçar els fils d'aquest teixit, i cal fer-ho començant per canviar la nostra mirada.

Ajudar-nos-hi és precisament el que pretenen les reflexions que segueixen.

2. UNA MIRADA ESPIRITUAL, UNA INVITACIÓ A DEIXAR-SE AFECTAR

Havent llegit atentament la primera part d'aquest quadern, el lector és convidat a parar-se per reflexionar sobre el significat de les xifres, de les propostes i de l'ànima que mou l'ingent treball social de Càritas i de moltes altres entitats semblants. No proposem únicament una re-lectura, sinó, més aviat, deixar-se impactar pel que hi ha sota les lletres i les xifres, sota les propostes i els clams per una justícia absolutament urgent.

Cal apel·lar a la valentia, a la lucidesa, a la transparència, a les preguntes que brollen de la vida que aquí se'ns recorda. Deixem que ens facin mal, deixem també que ens impressioni el que estan fent tants voluntaris i professionals. Són un estímul a sumar-hi el nostre esforç personal i col·lectiu, les millors capacitats del nostre cor i la racionalitat d'uns drets dels quals a la pràctica es fa tanta burla.

1. LES PERSONES: LES QUE PATEIXEN, LES QUE AJUDEN, LES QUE NO VOLEN MIRAR

1.1. Les persones que pateixen

Les xifres, les estadístiques i els indicadors són absolutament necessaris per a afrontar els problemes socials. Mai, però, no podem perdre de vista que cada xifra, cada dada, correspon a rostres humans, a vides de persones concretes.

Ens referim a tots els que pateixen en el cos o en l'esperit.

Una lectura dels informes que no sigui capaç de situar-se empàticament amb relació a les vides humanes a les quals fan referència acaba per fossilitzar la realitat.

Les dades de Càritas ens indiquen que en la nostra societat hi ha molts milers de dones i homes, vells i joves, infants i adolescents, que pateixen. Hi ha amplis sectors que viuen submergits en aquests sofriments des de fa molts anys, o des de tota la vida. La fam, l'alimentació insuficient i inadequada, la manca d'habitatge digne, les limitacions culturals, les malalties cròniques, la misèria física i moral... vénen de molt lluny. Probablement molts no han gaudit mai dels avantatges que ha portat associada la societat del benestar, dels drets humans i de les assegurances a tot risc. Han caigut dels trens en marxa i contemplen com aquests combois del benestar s'allunyen del seu davant. Molts viuen encastats als marges i fins i tot alguns, als marges dels marges.

Una gran multitud de nous pobres és el resultat humà de la crisi financera i econòmica que estem patint. Molts no haurien imaginat mai que aquesta situació els podia arribar a afectar. Temps enrere gaudien dels avantatges del treball estable, anaven pagant les hipoteques, avalats pels diners que previsiblement guanyarien, i obrien crèdits per a pagar vacances, celebracions i despeses extremes. Tot s'ha ensorrat de cop. Moltes empreses han tancat, ha augmentat l'atur i un gran nombre de famílies han hagut de deixar la casa, no poden tornar els crèdits, deuen diners a tercers, resten sense llum, aigua o telèfon.

Tot plegat, a més dels canvis obligats en les formes de vida, té fortes repercussions en l'àmbit interior i espiritual de les persones: la incertesa, l'angoixa, el malson, els complexos, les crítiques, la desconfiança, les evasions,

el mal humor, els dubtes, la continua ofensa que representa l'ostentació del luxe i les despeses escandaloses d'una part de la societat, els desenganys, les frustracions...

També ens cal constatar que en altres casos aquestes precarietats han desvetllat les dimensions més valuoses de l'ésser humà. Arreu es troba gent que sense gaires plantejaments ni discerniments complicats obre la porta als altres que estan pitjor que ells mateixos. Com aquella dona que, en recollir a casa seva uns infants que vivien sols i abandonats, va donar a la treballadora social aquesta explicació: «no els havia pas de deixar al carrer!».

També passa el contrari. La necessitat pot crear una urgència tal que porti a l'exploració. Quan des de fa temps es viu en el desconcert interior o en el rebuig permanent, a vegades l'ànima humana pot exposar-se a una intensa fredor que arrossega a explotar els que es troben en situacions límit, sense ni mirar-ne les conseqüències. La por de caure en la màxima misèria pot afavorir un dur enfrontament. Ho deien els antics: *homo homini lupus* («l'home es un llop per a l'home»). Sens dubte són aquestes les situacions que mostren amb més claredat com la misèria hauria de ser eradicada absolutament.

Cada persona, sigui qui sigui, ha de poder viure en el món amb aquella dignitat que li és donada amb la vida mateixa. Els Pares de l'Església dels primers segles insistien contínuament que els béns eren patrimoni de tots, i que el que sobrava a uns es convertia en propietat d'altres quan els mancava allò que era imprescindible. Els Pares tenien ple-

na consciència que el món havia estat creat per a tothom i no per a una minoria, i que el dret de propietat, tan fonamental en el dret romà, restava supeditat al dret a sobreviure. Nosaltres ens hem quedat només amb el dret a la propietat i no amb el dret cristià a sobreviure.

La contemplació de les xifres de Càritas ens parla de necessitat de misericòrdia, de bondat, de compassió, però, en primer lloc, de necessitat de justícia. Prescindir de la justícia en el fons és una nova burla dels pobres.

1.2. Les persones que ajuden

Podem classificar la gent que treballa o col·labora amb entitats socials en tres grans sectors: els que fan aportacions, els voluntaris i el que hi treballen professionalment.

1.2.1. Els que fan aportacions

Des que va començar la crisi ha augmentat i segueix creixent el nombre de persones, famílies i entitats que fan aportacions econòmiques voluntàries. Aquest és un fet general que sembla que es dona arreu, i que té un notable significat positiu. El teixit social de l'Església, i també el d'altres grups i persones que no hi estan integrades, gaudeix de bona salut moral en el moment que tanta gent participa amb els seus béns a mitigar els efectes de la crisi. Molta d'aquesta gent actua més o menys conscientment segons aquella paràbola de Jesús en la qual parla dels temps finals i la valoració que ell farà de la manera com es tracta els que tenen

gana, estan a la presó... (Mt 25,31-46). Són molts els batejats que entenen que en la caritat hi ha el punt central de la seva fe. Probablement hi ha altres coses que tenim més descuidades, però ajudar el qui ho necessita és central.

L'augment de les aportacions econòmiques per a ajudar les persones que viuen en precarietat contrasta notablement amb la disminució d'altres ajuts d'entitats i administracions. També és un tema per a reflexionar. Sembla que en la jerarquia de valors d'aquestes administracions que gestionen els diners dels ciutadans hi ha prioritats que són més fonamentals que atendre els que viuen en pobresa i mancats d'allò més indispensable. Hi hauria molt a dir sobre aquesta qüestió. Com també sobre les retallades que les entitats financeres han fet de les ajudes. Algunes d'elles, des dels seus inicis, tenen documents i declaracions sobre l'estalvi com un mitjà per a capitalitzar per a les obres socials. I si en temps de bonança era natural que amb l'abundància de guanys es tingués present, com és que ara, en temps de carències, es fa difícil aconseguir aquests ajuts?

Segurament són temes de sempre. Jesús mateix un dia, contemplant com donaven almoïna per al temple, va reunir els seus deixebles i els va fer adonar que una viuda donava més que aquells que hi tiraven grans quantitats, perquè aquests tiraven del que els sobrava, mentre que aquella viuda donava tot el que tenia per a viure. També avui trobaríem moltes situacions semblants. Com aquell senyor que ja fa anys que és a la presó, i que ara que ha començat la fase de tallers ocupacionals ha decidit fer

un donatiu a Càritas «perquè encara que aquests diners m'anirien bé per a quan surti d'aquí, en aquest moment hi ha persones que estan al carrer i que en tenen més necessitat que no pas jo».

1.2.2. Els voluntaris

Quants milers i milers de voluntaris hi ha arreu de l'Estat! Homes, dones, joves, grans... de tota condició i preparació, que d'una manera absolutament desinteressada dediquen moltes hores a ajudar i a fer realitat multitud de projectes.

La xifra per ella mateixa parla de com l'esperit mou a la relació, a la donació i a compartir ànims i temps. Cada voluntari té la seva història. Ningú no ha nascut voluntari. Tots han viscut un procés personal que ha desembocat en una decisió. Probablement per a molts era una possibilitat que va anar prenent força interior molt relacionada amb la fe i el seguiment de Jesús. Altres, a causa d'una notícia, una xerrada o un contacte, van prendre el compromís ràpidament. Uns de forma solitària van anar als punts d'informació i van preguntar: «Puc ajudar? Puc fer alguna cosa útil per als altres?». També hi trobem gent que, inserits en la vida parroquial, potser en un grup de la JOC, d'universitaris o de catequesi d'adults, van animar-se a donar una resposta a tantes urgències com avui es presenten arreu. Mil camins, mil processos personals que han conduït a una mateixa conclusió: «He de dedicar part del meu temps i de la meva persona a favor dels que més ho necessiten».

Fins aquí el procés extern, però, si per uns moments veiéssim els camins

interiors, restaríem ben sorpresos de descobrir com l'Esperit no està encadenat, com mou, com suggereix, com suaument es va fent escoltar. La veu dels pobres i marginats ressona en el que és la Veu en el més profund de molts cors. Moltes vegades d'una manera clara i conscient, i altres vegades discretament.

Els voluntaris són persones com tothom. Si els veus al metro, no porten cap distintiu. Viuen a tots els barris de les nostres ciutats, en família, en comunitat, en soledat. Però el seu camí durant unes hores la setmana es troba amb els camins d'altres que els necessiten. Connecten, i resulta que molts experimenten una realitat generalment no prevista, i que després poden comentar a casa o a la comunitat: «A mi em semblava que anava a ajudar, i, saps?, són ells o elles els qui m'ajuden a mi». Ajudant, ets ajudat. És un descobriment que demana un cert temps. I en el fons forma part del que podríem definir com "l'experiència de Jesús". Cosa que no vol pas dir que les dificultats restin superades. Poden ser dures. Però hi ha alguna cosa nova que no estava prevista, has entrat en un mar sense fons, que és el de la força i el goig d'estimar.

1.2.3. Els que treballen professionalment

Els que treballen professionalment. Per a dur endavant tota aquesta allau de serveis hi ha uns equips de professionals que tenen cura de l'estructura general de cada entitat social, amb els seus departaments i les seves missions concretes. Molts d'ells segurament van començar sent voluntaris i, plantejada la possibilitat de fer un servei professional d'acord

amb els seus estudis i preparació, demanaren o acceptaren la possibilitat d'una plena dedicació laboral al servei dels pobres. Hi trobareu treballadors socials, educadors, treballadors familiars, sanitaris, economistes, administratius, periodistes, advocats, psicòlegs... La majoria són laics, però també hi ha religioses, religiosos, diaques i preveres. Molts et diuen que abans potser es guanyaven millor la vida, i que en acceptar aquestes feines poden haver perdut poder adquisitiu, però ara són conscients que el seu treball té un sentit de plenitud al servei dels necessitats. Altres entenen que és el millor que poden fer, han estudiat precisament per unir cor i ment, tècnica i compassió, present i un futur millor. Són persones de qualitat, optimistes i sempre en permanent preparació. Molts fan treball de camp, en els barris, a la perifèria de les ciutats, entre els nouvinguts, la gent gran, els nens, els sense sostre o els malalts. Altres treballen en la programació, en estudis sobre la situació, i ajuden a fer que la societat vagi prenent consciència de la realitat social.

Qualsevol persona que conegui mínimament el món de l'empresa, sap la complexitat que representa un treball de molta gent al servei d'uns objectius clars. I també coneix que per a tenir un funcionament ben positiu i adequat a la finalitat, el més important és que hi hagi com una ànima col·lectiva. Aquesta ànima hauria de ser l'estimació, l'amor i la compassió dirigides i ajudades per la raó, pels mitjans tècnics i organitzatius, pel repartiment de funcions i pel diàleg. Aquest motor de vida i d'ajuda està impulsat per una força personal i col·lectiva que també està relacionada,

com en el cas dels voluntaris, amb "l'experiència de Jesús".

1.3. Les persones que no volen mirar

En el marc de la nostra societat, entitats com Càritas i altres són prou conegudes i generalment ben valorades. En el cas de Càritas, diríem que és una bona "marca", de les millors amb què compta l'Església. Però això no vol pas dir que tothom estigui d'acord amb el que fa. Moltes vegades la gent que no la valora és per una mena de desafecció general amb la religió, i més concretament amb l'Església, per múltiples raons que els porten a veure amb mals ulls tot el que en formi part. Sempre hem d'acceptar-ho i mirar que no tinguem una part de responsabilitat en aquesta manera de veure la nostra comunicat eclesial.

Però, a més d'aquests desacords més ideològics, hi ha també un altre sector important de la nostra societat que simplement no vol mirar la realitat de misèria, precarietat i pobresa que ens envolta. Giren la cara, aparten els ulls, no tant per menyspreu o prepotència, sinó perquè creuen, més o menys sincerament, que no hi ha remei. Pensen que la pobresa, la fam, els sense sostre... sempre hi seran. Que la vida és així i que no ho podrem solucionar mai.

A sota d'aquesta manera de raonar molts cops hi ha desenganys, fracassos, històries d'explotació, mancances que vénen de lluny, hi ha pessimismes fomentats aneu a saber en quins arguments o experiències. També pot ser que hi hagi una gran comoditat, aquella del qui no vol complicar-se l'existència.

No és fàcil, però cal despertar aquestes consciències i desvetllar els millors sentiments, aquelles zones constructives de tot ésser humà, capaces de reaccionar i posar-se en camí. És com una gran sembra de les llavors actives, opti-

mistes, creatives, aquelles llavors de l'empenta, de creure que val la pena intentar-ho de nou, que a la tercera (o a la quarta, o a la cinquena...) ens en sortirem, i que si no fem el que està a les nostres mans, tot anirà encara pitjor.

2. LES ESTRUCTURES: LES INJUSTES I DE PECAT I LES ALLIBERADORES

2.1. Estructures injustes i de pecat

Resulta molt complex apropar-se a les causes de la pobresa i la misèria. Cada persona que es troba en aquestes inhumanes situacions ha viscut i viu una història concreta. Hi entren elements tant d'ordre personal i familiar com social. I entre aquests darrers, ja fa anys que l'ensenyament social de l'Església parla de les «*estructures de pecat, estructures injustes que destrossen persones i grups socials*». Aquestes «estructures» poden ser lleis, normes socials, constitucions i reglaments, i fins sistemes financers i econòmics que porten dintre seu elements de perversitat. Per fer-nos entendre posem alguns exemples.

Les lleis racistes de Sud-àfrica eren unes lleis de discriminació que legalment provocaven moltes injustícies i morts. D'una manera anàloga, els proteccionismes comercials que impedeixen que molts països del Sud puguin competir amb els seus productes agrícoles, mantenen en la indignència i en la fam poblacions senceres. L'existència dels

anomenats “paradisos fiscals”, on poden anar a parar els diners de les màfies i de tota mena de corrupcions, és legal en aquells territoris, però no respecten els drets humans i les llibertats mundialment reconegudes. Hi ha també estructures jurídiques, militars, econòmiques, tan injustes, de pecat, que provoquen la misèria, la marginació i la mateixa mort com a danys directes o col·laterals.

Com hem vist en la primera part, durant l'any 2009 i la primera d'aquest 2010 ha augmentat notablement la demanda d'ajuda a causa d'una situació que va començar sent una crisi econòmica i financera. A ningú no se li escapa la gran complexitat del moment actual, però seria tapar-se els ulls amb una bena no voler saber que en gran part han estat les estafes descomunals en el marc de les complicades xarxes financeres globals, les que han provocat una infinitat de desastres, tancaments d'empreses, atur... I, com sempre, qui paga els plats trencats és el més dèbil, el que estava ja a la porta de la pobresa, el que vivia d'un crèdit asfixiant.

Aquesta persona que truca a les portes de la parròquia o d'un centre d'acollida de Càrites, probablement no sap que és el darrer esglaó d'unes estructures injustes, que han posat per sobre de tot, i trepitjant el qui sigui, guanys indecents, els més elevats, els més ràpids, en el mínim de temps, i, si és possible, d'una manera legal i saltant-se els drets de molts treballadors.

2.2. Estructures d'alliberament

Aquests fets han dut moltes entitats caritatives i altruistes de la nostra Església a no conformar-se amb l'atenció de la persona necessitada, sinó a estudiar, treballar i donar a conèixer les causes reals de molts desastres. La defensa dels drets humans socials i personals demana que, més enllà d'atendre les víctimes de sistemes pastats d'actituds inhumanes, se'ls combati emprant la denúncia, l'estudi i, especialment, fent propostes alternatives. És lògic intentar esbrinar les causes per mirar de denunciar-les. Amb notable lucidesa, Benet XVI diu, en la seva darrera encíclica *La Caritat en la Veritat*, que en els temes socials cal actuar amb el cor i amb el cap, amb amor i amb veritat, atenent les persones i estudiant mitjans de superació de les estructures injustes i els camins nous per a un món més just i fraternal.

La responsabilitat de lluitar en contra de les estructures que provoquen misèria i mort és fonamentalment dels governs i en general de la política. No se'n poden rentar les mans confiant que el mateix sistema capitalista, deixat a la pròpia dinàmica, acabarà anant pels camins dels drets humans, de la llibertat i

de la fraternitat. Ja fa molt anys que Lleó XIII va denunciar als governs que es desentenien del que en el seu temps s'anomenava la «qüestió obrera». Però sembla que, de fet, a molts, per damunt de tot, els interessa mantenir-se en el poder i esgarrapar com sigui el major nombre de vots, i no gosen afrontar amb els mitjans legals els abusos, sobretot quan estan estructurats en xarxes cada cop més difuses i vaporoses. Les entitats, com Càrites i altres, que es dediquen a l'ajuda eficaç dels menys afavorits i dels explotats, han de denunciar la política que no compleix la seva missió. Aquesta denúncia, i també la recta col·laboració, forma part dels seus ideals i de la seva missió. En general, la societat civil és la que dóna estructura a la societat i al sistema, i la que ha de vetllar perquè s'avanci en aquest sentit. I ho ha de fer d'una manera tan fonda que només com a subsidiarietat els governs hagin de suplir les carències i limitacions de la gestió de la societat civil. Som molt lluny encara d'aquesta societat responsable, solidària i fonamentada en els drets humans, però cal avançar en el camí de fer-la possible.

Així com hi ha estructures de pecat, d'injustícia i de mort, hi ha també estructures de drets humans, vida i progrés social. Una part d'elles pertanyen als àmbits de la nostra Església. Són entitats, moviments, grups, comunitats, empreses i institucions que treballen pel bé comú de la societat i l'atenció dels marginats, empobrits i explotats. Representen un immens esforç, una gran quantitat d'iniciatives, treball en equip, qualitat, recerca i generositat.

Tenen, com tota obra humana, les seves limitacions i errades, però aporten,

sumen, gestionen i creen un valor incalculable al servei de les causes justes i de

les víctimes directes o col·laterals de les estructures de pecat.

3. LA LECTURA ESPIRITUAL DE TOT PLEGAT I LA PREGUNTA DE JESÚS

3.1. Lectura des de la creu de Jesús

Quan per Setmana Santa acompanyem aquella comitiva de dolor vers el calvari i contemplem Jesús portant la creu, ens adonem que ens diu amb la mirada: «Si us plau, ajudeu-me a dur aquesta creu en els meus germans».

Injusta i mortal creu, feta més de menyspreu que no de fusta, que és contemplada avui en els carrers, les cantonades, en molts barris i domicilis, en els hospitals, presons i barraques. Tota ella encarnada en persones que pateixen, que tenen gana, que no arriben a final del mes, que no tenen consol ni ajuda, avis solitaris, dones marginades, prostitutes explotades, nens sense escola, gent discriminada, empresonada. I Jesús ens va dient: «Si us plau, ajudeu-me a dur aquesta creu en els meus germans».

Veure tant de dolor en el món resulta insuportable per a alguns. Pensen: Déu no hi és, ha marxat, ens ha abandonat per sempre. Com és possible que passi tot això? Pensis el que pensis i facis el plantejament que et facis, la imatge de Jesús portant la creu et va dient: «Si us plau, ajudeu-me a dur aquesta creu en els meus germans».

Segurament només pot opinar sobre les víctimes aquell o aquella que treballa a favor seu i intenta ser una ajuda per a la seva dissort. Quan amb les mans, el temps, amb els millors sentiments, la preparació, l'eficàcia generosa... treballlem com a voluntaris, com a professionals, com a ciutadans informats que prenen posició, és quan podem parlar i opinar sobre els més pobres.

Aleshores entenem que la resposta a tant de mal es troba en les paraules de Jesús: «Si us plau, ajudeu-me a dur aquesta creu en els meus germans».

No és que la creu de Jesús sigui la primera i el model de totes les creus; al contrari, és una més, una de tantes. No la van inventar especialment per a ell, sinó que ell la va portar com tants i tantes la porten. Un de tants. Un entre tants. Un com tants. Déu ha baixat i en Jesús pateix els resultats de les estructures de pecat, d'un ús absolutament egocèntric dels mitjans econòmics i polítics. Experimenta el que significa ser humà. No és un Déu que s'ho mira des de dalt, contemplant la processó. Hi entra, s'hi fica i des d'ella ens diu: «Si us plau, ajudeu-me a dur aquesta creu en els meus germans».

3.2. Lectura des de la resurrecció de Jesús

De matinada, amb el cor trencat de dolor, aquelles dones anaven cap al sepulcre on havien enterrat el cos de Jesús. I es deien entre elles: «Com podrem moure una pedra tan pesada?».

Aquesta és la mateixa pregunta que a cops els voluntaris i els professionals de Càritas i de moltes altres organitzacions, comunitats, serveis i persones altruistes de bona voluntat, es fan davant la llosa de pedra que tapa l'entrada de la vida: «Com podrem moure una pedra tan pesada?».

La pedra que impedeix els aliments per a tothom, les medicines per a tothom, la llar, el treball, la possibilitat de tirar endavant una família. La pedra tan pesada que discrimina, que separa, que ignora, que desvirtua, que estafa... «Com podrem moure una pedra tan pesada?».

Les dificultats ens superen. A cops ens sentim mig esclafats per una llosa tan colossal i tan perversa. Però no per això tornem enrere, desertem del bon propòsit, aturem la caminada vers la Pasqua. Tirem endavant, encara que ens

sembli una utopia, i superem en el nostre cor la gran pregunta: «com podrem moure una pedra tan pesada?».

És aleshores, precisament, quan contra tota esperança veiem que la darrera paraula no és de mort, sinó de vida. Ho veiem un dia, potser un dia qualsevol, al capçal del llit del malalt que visitem, enmig del brogit d'unes colònies, escoltant les explicacions que hem escoltat mil vegades, pujant per aquella escala fosca, o treballant a l'ordinador un text inacabable o unes xifres que mostren els dèficits. «Com podrem moure una pedra tan pesada?»... Doncs l'hem moguda, no sabem gaire com. Però on hi havia mort, hi ha vida.

3.3. La pregunta de consciència

Estem ja acabant el nostre itinerari. La millor recomanació és obrir el cor a tot el que hem llegit, i deixar que la nostra consciència personal ens qüestioni. Per a molts, en el fons de la consciència hi és Ell. Per a molts altres, no hi és o ho posen en dubte. Però la pregunta la podem escoltar tots, perquè va adreçada a tothom:

«I tu, què has fet per les víctimes?
Què fas ara per les víctimes?
Què faràs per les víctimes?»

NOTES

1. *VI Informe FOESSA sobre Exclusión y Desarrollo social en España, 2008.*
2. Nicholas GEORGESCU-ROEGEN, *The Entropy Law and the Economic Process*, Cambridge, Massachusetts, Harvard University Press, 1971.
3. Recerca + Desenvolupament + Innovació tecnològica.

QÜESTIONS PER A LA REFLEXIÓ

- 1. El Quadern mostra alguns perfils nous de pobresa, propis d'un moment de crisi i els hi posa rostre. Potser les seves situacions siguin semblants a les d'altres persones que coneixem. És necessari posar-se en el seu lloc i sentir la seva desesperació: «només volem treballar...».**

— Si tens fills, alumnes, relació amb gent més jove... parla amb ells: pregunta'ls-hi que farien ells en aquesta situació i digues què faries tu.

- 2. El text afegeix nous rostres que són cada vegada més visibles entre nosaltres. És el cas dels immigrants, als quals la necessitat i la dificultat per a regularitzar la seva situació pot acabar per deixar exhausts a la cuneta.**

— Com fer-nos més conscients de les nostres obligacions, i no considerar-los només com a mà d'obra barata, sinó com a persones que carreguen sobre les seves espatlles històries i situacions que la nostra societat amaga?

— Provenim nosaltres mateixos de família d'immigrants? Si és així: Això ens hauria "d'obligar" més?

- 3. Els autors descriuen diverses propostes. Algunes les ha de resoldre un sistema legal més just. Altres ens comprometen com a ciutadans, i altres ens urgeixen com a cristians.**

— Assenyala aquelles que més t'han afectat i a les quals, creus, hauríem de donar de manera personal o col·lectiva alguna resposta concreta.

4. Cal «deixar-se afectar», diu el Quadern. «Deixar-se afectar» suposa treure moltes capes de justificacions que ens protegeixen de la realitat tal i com és percebuda, dia a dia, des de llocs com Càritas i altres institucions.

Pot ajudar-nos, per actual i exigent, la descripció de la crisi que va fer al segle XVII Massillon, bisbe de Clermont (citat al llibre *Vicarios de Cristo: los pobres*, de José I. González Faus):

És cosa terrible que les crisis econòmiques no es notin ni en el luxe dels vostres equipatges, ni en la sensualitat dels menjars, ni en la sumptuositat dels edificis, ni en la passió del joc ni en l'obstinació en els plaers, sinó en la vostra manca d'humanitat vers els pobres. És terrible que segueixi al mateix ritme tot allò exterior, els espectacles, les reunions mundanes i les diversions públiques, mentre que només la caritat es frena [...] Són els nostres excessos i la nostra duresa els que multipliquen el nombre de desgraciats. Us queixeu de què els pobres us ofeguen, però és d'això mateix que podrien queixar-se ells un dia. No justifiqueu la vostra insensibilitat com si fos culpa seva.

Podem mirar-nos al mirall d'aquest text tan vehement, i llegir-lo en el marc de la nostra societat satisfeta i preguntar-nos:

— Has fet, hem fet alguna cosa per aquells que més pateixen la crisi? Quines actituds ha de canviar la nostra societat del benestar? Per on comencem?

5. Fa gairebé 15 anys, *Cristianisme i Justícia* publicava un Quadern titulat: **1996, Any de l'eradicació de la pobresa (Quadern número 72. Consultable en el nostre web: www.cristianismeijusticia.net).**

Allà es deia això:

Dades bàsiques del món:

- Una quarta part de la humanitat viu en estat de pobresa absoluta, És a dir, més de 1.000 milions de persones no poden adquirir l'aliment necessari per portar una vida activa.
- 35.000 infants moren cada dia per causes relacionades directament amb la pobresa.
- 130 milions d'infants no reben educació bàsica (d'aquests, el 70% són nenes).
- 1.300 milions de persones no tenen accés a l'aigua potable (el 80% de les malalties del món són degudes a beure aigua no potable).
- La distribució de la riquesa en el món és terriblement injusta: un 15% de la població posseeix el 79% de la riquesa mundial i el 85%, el 21% restant.

- La població dels països industrialitzats representa aproximadament un 20% de la població mundial, però consumeix 10 vegades més energia comercial que la dels països en desenvolupament, i produeix un 70% de les emissions mundials de monòxid de carboni i el 68% dels residus industrials del món.
- Un 70% de les persones que viuen en la pobresa extrema són dones.

Aquestes dades del 1996, ens poden servir per a comparar i veure com seguim baixant perillosament un pendent que ens porta cada vegada a més desigualtats. El títol, *Eradicar la pobresa*, sona a temps d'esperança: era un repte valent, generós i en ell hi estaven compromesos col·lectius diversos decidits a dur a terme aquest bell somni. Som la seva herència valuosa, no hauríem de baixar el llistó:

— Podem comparar ara el que dèiem el 1996 amb allò que hem presentat en aquest quadern. També el 2010 ha estat proclamat *Any europeu de lluita contra la pobresa i l'exclusió social*:

Quines coses han canviat en aquests 15 anys?

Què es manté igual?

Quina reflexió podem concloure d'aquesta comparació?